

Het Vlaamse tuincomplex in beeld

Niets is zo innig verbonden met onze Vlaamse woonidealen als de privétuin. Tegelijkertijd lijken we in Vlaanderen geen enkel landgebruik zo triviaal te vinden als de tuin. Vanuit planning of ruimtelijk beleid is er nauwelijks aandacht voor. Omdat tuinen private en kleinschalige ruimten zijn, worden ze haast vanzelfsprekend beschouwd als plekken waar iedereen zijn eigen gang mag gaan. Dit gaat voorbij aan het feit dat de veelheid aan tuinen een essentieel onderdeel is van het Vlaamse landschap.

VALERIE DEWAELHEYNS [VRIJWILLIG ONDERZOEKSTER KENNISCENTRUM TUIN+]
ROBRECHT VAN ROMPUY [STAGIAIR LANDSCAPS- EN TUINARCHITECT KENNISCENTRUM TUIN+]

In vergelijking met andere landgebruiken, is er over privétuinen maar weinig bekend. Ze passen niet in de bestaande hokjes van landgebruik en de bijbehorende statistieken, waardoor ze bij gangbare onderzoeken en tellingen uit de boot vallen. Zonder aandacht vanuit beleid en onderzoek ontbreekt de impuls om gegevens over privétuinen te verzamelen. Zonder deze gegevens is er geen inzicht in de huidige én potentiële toekomstige betekenis van tuinen. Zonder dit inzicht is er voor beleid en onderzoek geen reden om aandacht te besteden aan de tuin. Zo belanden we in een viciuze cirkel die maar moeilijk te doorbreken is.

Overtuingsgrenzen heen

Om complexe uitdagingen als ruimteverspilling en klimaatverandering aan te pakken, moeten we werken aan duurzame en veerkrachtige landschappen die we als een geheel beschouwen én beheren. Het wordt tijd dat we het lappendeken van privétuinen erkennen als een integraal onderdeel van deze landschappen. Dat lukt alleen als we over tuingrenzen, -hekken en -hagen heen leren kijken. De sleutel hiervoor ligt in de aggregatie van individuele privétuinen tot het ‘tuincomplex’.

Ruimtelijk is het tuincomplex een aanduiding van het geheel aan privétuinen in een wijk, stad, regio of land. Het concept bestaat uit verschillende ruimtelijke bouwstenen, die duidelijk afgebakend kunnen worden op luchtfoto's of kaartmateriaal. De schaal kan variëren van een individuele tuin bij een woning tot een tuinencluster in een verkaveling of een tuinlint bij lintbebouwing. Al deze tuinen hoeven niet noodzakelijk ruimtelijk met elkaar

verbonden te zijn om te kunnen spreken van een tuincomplex. Ook grotere tuinen verspreid tussen akkers, weilanden, bos- en natuurgebied, kunnen er deel van uitmaken. Door deze manier van kijken worden privétuinen elementen van een landschappelijke structuur, die bestaat uit een netwerk van groene ruimten.

De aggregatie van privétuinen tot een landschappelijke structuur beperkt zich niet tot het ruimtelijke aspect. Tuinen zijn ook plekken waar miljoenen gebruikers dagelijks een veelheid aan beslissingen nemen die een duidelijke impact hebben op het leefmilieu. Dan gaat het bijvoorbeeld over het aanleggen van verharding, het gebruik van meststoffen en kalk, of het aanplanten van bepaalde (al dan niet invasieve of inheemse) plantensoorten. Deze ‘tastbare’ definitie van het tuincomplex is rechtdoorzee: de totale oppervlakte tuin of de totale gebruikte hoeveelheid meststoffen is simpelweg de optelsom van de kleinere schaalniveaus.

Het tuincomplex raakt natuurlijk ook aan de sociale en culturele aspecten van privétuinen. De tuin is niet voor niets van oudsher het private paradijs; in vergelijking met de woning gelden er weinig voorschriften. Zo maakt de tuin integraal deel uit van de woonwens van Vlaamse gezinnen. De tuin biedt hen de gelegenheid om binnen de eigen cocon in contact te komen met de natuur – of dat nu is door het gazon strak in toom te houden met wekelijkse maaibeurten of door mos en kruidenvegetaties vrij spel te geven. De tuin is de plek waar kinderen hun fysieke grenzen kunnen verkennen en waar hun ouders even kunnen vluchten uit de drukte van alledag, met een boek in de hangmat of de jacuzzi, of met spade en schoffel in aanslag. Alle beslissingen die in de individuele tuin worden genomen, worden gestuurd door de behoeften, smaak, kennis, normen en waarden van de gebruikers en hun sociale omgeving. Als cultureel landschap

staat de tuin ook voor beleving, je kan het tuincomplex dus niet begrijpen op basis van harde cijfers alleen.

Het tuincomplex brengt zowel de ruimtelijke en ecologische als de sociale en culturele aspecten van het landgebruik ‘tuin’ samen. De cumulatieve impact daarvan wordt duidelijker wanneer we vanuit vogelvluchtperspectief naar tuinen beginnen kijken. Het private karakter en de diversiteit van tuinen en hun gebruikers moeten ons daarbij niet afschrikken, want daarin schuilt nu net de eigenheid en de kracht van het tuincomplex. Vakbeplantingen met enkel maar buxus bijvoorbeeld zijn uitermate kwetsbaar. Een veerkrachtig tuincomplex daarentegen kan terugvallen op diversiteit en is een optelsom van vele kleine acties, die samen een groot effect kunnen hebben. Als we strategieën willen vinden om de klimaatverandering en het verlies aan biodiversiteit aan te pakken, biedt het tuincomplex ons een rijkdom aan kansen. Geïntegreerde kennis over het tuincomplex, zowel over de fysieke ruimtelijke en ecologische structuren als over beleving, attitude en gedrag, én de interactie tussen beide, zijn daarom cruciaal.

Van tuincomplex naar tuinenlandschap?

Het tuincomplex richt zich specifiek op de privétuin. Het valt niet mee om die exact te definiëren, maar de belangrijkste elementen zijn toch ‘privé’, ‘kleinschalig’, ‘residentieel perceel zonder de woning, maar inclusief carports, tuinhuisjes etc.’ en ‘autonomie voor de gebruiker’. Volks- en samentuinen, weides voor hobbylandbouw, beboste percelen en verspreide tuinen in landbouwland vallen buiten deze definitie. Wanneer we ook deze en andere grootschalige private en semi-private, aan stedelijke elementen verbonden groene ruimten mee onder de loep zouden nemen, komen we uit op een heus tuinenlandschap. Private kasteeldomeinen, tuinen van zorginstellingen en bedrijven, volks- en samentuinen, recreatiedomeinen, golfterreinen en parken zijn allemaal onderdeel van ons landschap en bieden kansen om meerwaarde te creëren.

Het Vlaamse tuincomplex in cijfers

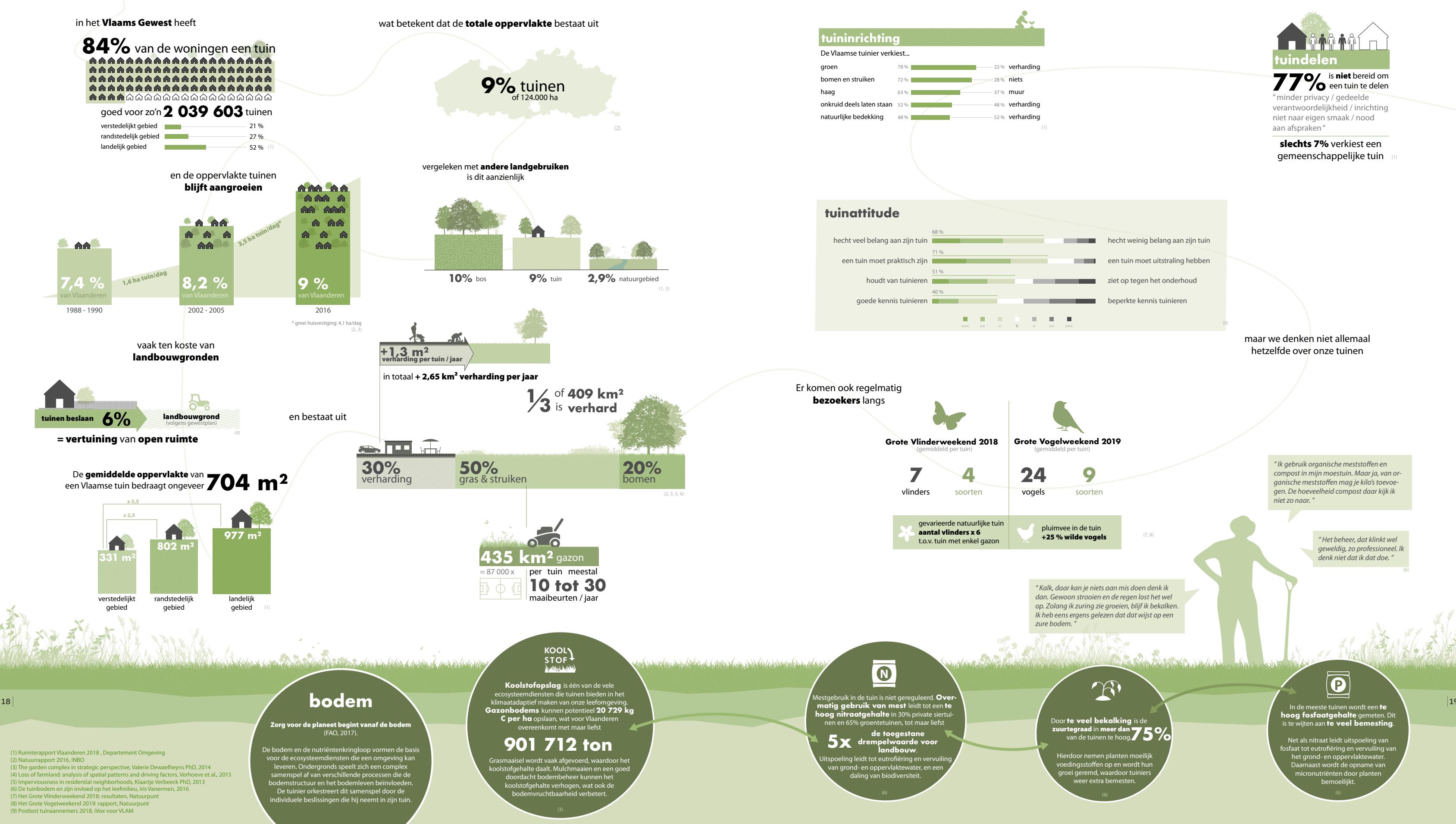
Tot 2008 was de privétuin een van de minst gedocumenteerde landgebruiken in Vlaanderen. Sinds 2007 is er vooral met het werk van Valerie Dewaelheyns een stevige impuls gegeven wat betreft kennis en cijfers over tuinen. Momenteel loopt er een aantal projecten om dataverzameling over tuinen structureel uit te werken, zoals het ‘GardenMonitor’-project (GARMON) dat gefinancierd wordt door BELSPO (cfr. ‘Bloemen & cijfers: een statistisch overzicht van het tuinenlandschap in Vlaanderen’, elders in dit nummer), en het project ‘MijnTuinlab’, gefinancierd door EWI in het kader van Citizen Science. (cfr. ‘Green commons, schooltuinen en ‘Tarzanbosjes’: uitdagingen in het tuinenlandschap’, elders in dit nummer).

De meest sprekende cijfers die tot nu toe beschikbaar zijn, zetten we hierbij op een rijtje.

‘He leaped the fence,
and saw that all nature
was a garden.’

Horace Walpole, 1750,
in *The history of modern taste in gardening*

‘De tuin is dood’

Dit voorjaar bracht *Ruimte* een tuinexpert en docenten landschaps- en tuinarchitectuur rond de tafel om een boom op te zetten over de toekomst van onze Vlaamse tuinen. Een delicaat onderwerp, zo bleek algauw. Tuinen zouden weliswaar een bijdrage kunnen leveren tot de biodiversiteit, maar de doorsnee Vlaming blijft verknocht aan zijn particuliere huis-met-tuintje – daar moet niemand zich mee bemoeien! En ook vanuit de hoek van de tuinaannemers staat men niet te springen om het eens over het grotere geheel van ons tuinenlandschap te hebben: daar is de blik nog steeds stevig gericht op de individuele tuinaanleg. Het werd een geanimeerd gesprek, maar uiteindelijk was iedereen het er roerend over eens: we moeten naar een nieuwe definiëring van ‘de tuin’.

Tuin huis Coertjens
© Paul Coertjens

lang leve de tuin’

Een gesprek over het DNA en de toekomst van het tuincomplex

DEELNEMERS

■ Geert Meysmans structureel onderzoeker bij het Kenniscentrum tuin+ en tuin- & landschapsarchitect. Zijn taak: onderzoeksprojecten implementeren naar de opleiding tuin- en landschapsarchitectuur.

■ Saskia de Wit tuin- & landschapsarchitect en auteur verbonden aan de faculteit bouwkunde in Delft, waar de masteropleiding tuin- en landschapsarchitectuur sinds een tiental jaren deel van uitmaakt. Was betrokken bij de vormgeving van de opleiding. Promoveerde in 2014 op de ‘omsloten tuin’.

■ Pieter Foré tuin- & landschapsarchitect en landschapsplanner, docent en onderzoeker aan de Hogeschool Gent, voor de opleiding landschaps- en tuinarchitectuur, waar hij verantwoordelijk is voor de coördinatie van de bachelorproeven. Medeauteur van het vademeicum ‘Duurzaam ontwerpen van groene ruimten’. Leidt ook een eigen ontwerpbureau (FOREST), dat tuin- en landschapsopdrachten van verschillende schaalgroottes uitvoert.

■ Paul Geerts jurist van opleiding, maar al 40 jaar publicist en expert in tuinen en publiek groen. Onlangs benoemd tot erelid van de Belgische Vereniging van Tuin- en Landschapsarchitecten.

TEKST

■ Koen Raeymaekers hoofdredacteur Ruimte

PAUL GEERTS We beginnen met de cijfers: bijna tien procent van de totale oppervlakte van Vlaanderen is ‘tuin’. Volgens nieuwe cijfers van VITO is zelfs een derde van ons woongebied ‘woongroen’ – zowel privégroen als het groen dat onmiddellijk daarrond ligt. Tuinen zijn dus een belangrijk gegeven in Vlaanderen. En toch... Onlangs nam ik deel aan een debat met tuin- en landschapsarchitecten, waar allerlei vragen over landschapsarchitectuur en de publieke, stadslandschappelijke ruimte ter sprake kwamen. Op het einde van het debat merkte ik op: ‘jullie opleiding heet tuin- en landschapsarchitectuur, maar we hebben het de hele tijd over landschappen gehad. Hoe staan jullie tegenover de tuin?’ Een van die docenten tuinarchitectuur antwoordde toen tot mijn ontsteltenis: ‘de tuin is passé! Is dat zo?’

GEERT MEYSMANS | Ik was er die avond ook, Paul. De collega in kwestie had het vooral over de particuliere, grondgebonden tuin. Hij voegde er ook aan toe: ‘De huidige tuinen moeten herdefinieerd worden.’

PIETER FORÉ | Als je ziet hoeveel eigenaars zich geen raad weten met hun grote tuin, klopt dat wel. De invulling van de traditionele tuin, als wezenlijk onderdeel van ons wonen, leven en werken, strookt niet meer met ons hedendaags gebruik. Je kan onze Vlaamse tuinen vandaag de dag trouwens moeilijk ‘levend’ noemen – zeker als je de situatie vergelijkt met onze buurlanden, vooral Scandinavië en Engeland. Daar hebben ze een andere culturele relatie met tuinen. Ook in Nederland zie ik veel meer ‘groene’ tuinen, met meer biodiversiteit.

PAUL GEERTS Is dat zo? Ik zie in Nederland juist veel meer kittenbaktuinen dan in Vlaanderen: versteende voortuintjes met een enkele sierplant in het midden.

PIETER FORÉ | Hier lopen onze meningen dan uiteen. Als ik vrienden in Delft of Amsterdam bezoek, valt me dat telkens weer op...

SASKIA DE WIT | Pieter, jij hebt het nu over stedelingen uit Amsterdam en Delft. Dat is een specifieke groep, die natuur en

biodiversiteit belangrijk vindt. Er is laatst een onderzoek uitgevoerd naar die ‘kattenbaktuinen’. Waarom versteden mensen hun tuin? Omdat de hardnekkige gedachte leeft dat een groene tuin duurder is en meer werk met zich meebrengt. Maar ook omdat mensen vooral een tuin willen om te kunnen barbecueën. En dan staan planten in de weg. De meeste mensen die een huis met een tuin kopen, krijgen die tuin erbij, terwijl die eigenlijk niet op hun verlanglijstje stond.

PIETER FORÉ | Heeft dat niet te maken met het feit dat er in Nederland een ander soort relatie bestaat tussen het eigen woongroen en de ontsluitbaarheid van het omringende landschap? Toen ik in Nederland woonde, had ik meer mogelijkheden om te gaan wandelen vanuit mijn woning: een paar honderd meter verderop was al een mooi natuurgebied. In Vlaanderen ligt dat moeilijker. Het gaat hier om een verschuiving richting het belang van woongroen.

Maar om even terug te komen op de vraag of tuinen ‘passé’ zijn: ze zijn duidelijk aan een herdefinieering toe. De tuin was vroeger een plek waar je in alle beslotenheid tot rust kon komen. Het belang van tuinen evolueert mee met de manier waarop de mens zijn samenleving vormgeeft. Waar vroeger de kerk centraal stond, krijg je nu andere publieke ruimten. Eertijds had je in een dorp het kerkplein en je tuin, met hier en daar een verbindend voetpadje. Nu het kerkplein zijn maatschappelijke functie verloren heeft, krijgt ook de tuin een andere betekenis.